

**ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕНИ ТЕЛІГИ В КИЄВІ
ЯК ЧЛЕНА «ПОХІДНОЇ» ГРУПИ ОУН (М) (1941–1942 РР.)**

Аналізується діяльність «похідних» груп Організації Українських Націоналістів (мельниківців) в окупованому Києві крізь призму громадсько-культурної діяльності Олени Теліги. Розглядається роль націоналістів у житті Києва в період з жовтня 1941 р. по лютий 1942 р. Дискусії з концептуальних проблем ОУН тривають, що і є підтвердженням актуальності даної теми.

Ключові слова: Олена Теліга, Друга світова війна, ОУН (м), «похідні» групи ОУН, Спілка українських письменників.

З ім'ям Олени Теліги пов'язана одна з найгероїчніших і в той же час найтрагічніших сторінок у житті нашого народу. Це і Друга світова війна, і масові розстріли в Бабиному Яру, і в той же час – невпинна боротьба українців проти окупантів, яку б назву не носила їхня влада – «совети» чи нацисти. Українські націоналісти одні з тих, хто заклали той фундамент, на котрому зараз вибудувана наша незалежна держава. Вони своїм життям і часто смертю виборювали для нас наше мирне, вільне сьогодення. Однією з великих борчинь доби Другої світової війни була Олена Теліга.

Олена Теліга належала до лав ОУН (мельниківці). Процес переходу поетеси на націоналістичні позиції не був одномоментним. Коріння цієї позиції потрібно шукати в її оточенні та світосприйнятті. Зокрема, великий вплив на неї зробили Дмитро Донцов, Михайло Теліга. Отже, вступ в Організацію Українських Націоналістів був логічним.

Він відбувся у Кракові. Коли Олена Теліга дізналася, що до Кракова має приїхати Олег Ольжич – член Проводу Українських Націоналістів, який недавно пройшов, як керівник структур ОУН, війну на Закарпатті [1, с. 77] (Голова Проводу Українських Націоналістів полковник Андрій Мельник доручає особисто Ольжичеві ведення справ щодо молоді Карпато-Української держави [9, с. 76] прибула туди ж [1, с. 77]. Зустрілися О. Теліга та О. Кандиба-Ольжич у грудні 1939 р. у краківській кав'ярні «Фенікс». Їхні життєві шляхи перетнулися ще у Празі в студентські роки, коли вона була Оленою Шовгеновою, більше відомою як донька ректора УГА (Українська Господарська Академія – Ж.К.), а він – Олегом Кандибою, закоханим в археологію сином відомого поета Олександра Олесея [13, с. 373–374]. Потрібно зазначити, що саме він був під час радянсько-німецької війни організатором Культурної Референтури Проводу Українських Націоналістів [9, с. 68]. Отже, їхня

розмова визначила всю її подальшу долю, бо після цієї зустрічі вона взялася до активної роботи в культурній ділянці ОУН [13, с. 373–374] (працює в Культурній Референтурі).

Восени 1941 р. за дорученням Організації Українських Націоналістів під проводом полковника Андрія Мельника, а безпосередньо від О. Ольжича, який очолював в той час Організацію на рідних землях, Олена Теліга повертається на українську землю, до Києва [16, арк. 7 зв.].

Варто зазначити, що на цей момент вже стався розкол у таборі Організації Українських націоналістів. Між молодшим поколінням націоналістів-крайовиків і старшим поколінням націоналістів-емігрантів упродовж 1940 р. виникли розбіжності щодо тактичних і кадрових питань. Зрештою, вони призвели до розколу єдиної ОУН на дві різні структури – ОУН під проводом А. Мельника (ОУН (м)) та ОУН під проводом С. Бандери (ОУН (б)). Прихильники С. Бандери відкинули як не правочинні рішення Римського Великого збору (серпень 1939 р.) і 31 березня–3 квітня 1941 р. у Кракові провели власний Другий Великий збір, який затвердив нову програму ОУН (б), а також сформував нове керівництво організації – Головний провід (ГП) на чолі з С. Бандерою [6, с. 287].

Отже, відбулося повернення поетеси на рідну землю 22 жовтня 1941 р. разом з її супутником Уласом Самчуком. З листа Уласа Самчука знаємо, як саме це було: «В'їздили ми до Києва в такий же день, осінній і прозорий, як у вірші Олени. Коли проїздили коло Політехніки, Олена так хвилювалася, що мало не випала з авта» [13, с. 387].

Потрібно зазначити, що тривалий час радянська пропаганда подавала події Другої світової війни на теренах України виключно як протистояння двох сил: німецького нацизму та московського більшовизму. Радянська пропаганда докладала максимум зусиль, щоб переконати широкий загал у тому, що українська державницька ідея у 1940-х рр. була знищена, а українці відмовилися від самостійницьких домагань.

Однак боротьба українських націоналістів, існування потужного націоналістичного руху не лише заперечують висновки радянської історіографії, а й демонструють нездоланність потягу нації до суверенності [18, с. 44–46].

У той час, коли на вищих щабелях політики дискутувалися питання майбутнього України у світлі відомих кроків німців, слідом за Вермахтом на Схід рушили «похідні» групи обох проводів ОУН. (Бандерівці створили три «похідні» групи: Північну (М. Климиш), Середню (М. Лемик) і Південну (З. Матла), діяльність яких координував Д. Мирон («Орлик»)). Таку ж кількість груп мали й мельниківці. Ними керував О. Кандиба-Ольжич. Як показала на допитах у НКВС обласний провідник ОУН Буковини «Мотря» (А. Галицька), обидва проводи ОУН послали на Схід до 10 тис. учасників. Згаданий уже М. Климишин говорить про 7 тис. осіб. Вони мали завдання закладати структури майбутньої української влади. Як зазначається в одному німецькому документі: «Похідні групи ОУН під прикриттям виконання завдань по підтримці порядку, як-то: призначення бургомістрів, створення міліції» проводили й свою політичну роботу. Загальну мету «похідних» груп обох ОУН у стислій формі сформулював мельниківець О. Жданович («Штуль»): «Було ясно, що вибух німецько-советської війни вимагатиме від нас швидкої і рішучої дії, щоб в момент замішання, в момент, коли новий наїздник ще не буде закріплений, зайняти й розбудувати позиції для дальшої боротьби» [7, с. 46].

Похід ОУН на схід, хоч і є поняттям, яке широко вживається в термінології Українського Націоналістичного Руху, проте воно не є точно визначене і в нього часто вкладається різний зміст. Одні, що вживають цей вислів, думають про великий рух кадрів ОУН на схід з еміграційних теренів на рідні землі та із західноукраїнських земель на центральні та східні землі, який мав місце в перших місяцях після вибуху німецько-більшовицької війни. Інші під цим періодом розуміють не лише сам рух кадрів і їх роботу в час переміщення, але також важкі та героїчні роки підпілля та повстансько-партизанської акції в Україні в роках 1942–1944. Ще інші до руху кадрів на схід і до подій в Україні в згаданих роках додають частковий фінал цього походу, себто відступ частини кадрів ОУН зі східних і центральних українських земель, а згодом із західноукраїнських земель, на чужину. Вживається поняття «частковий відступ» або «частковий фінал», бо основні кадри, які в 1941 р. мандрували на схід, ніколи вже не повертались.

З цього ми бачимо, що розуміння походу на схід є справді досить різноманітне. Проте треба відзначити, що в кожній інтерпретації походу є своєрідна логіка [20, с. 3]. Отже, Олена Теліга була частиною даного руху «похідних» груп на Схід.

Чималим досягненням ОУН стало налагодження українського культурного і громадського життя в Києві, до якого саме і була причетною Олена Теліга. У столиці функціонувала Спілка українських письменників, очолювана поетесою [18, с. 44–46]. Знаходимо підтвердження цього на сторінках газети «Українське Слово» під заголовком «Утворення Спілки українських письменників»: «8 жовтня 1941 р. в Києві ініціативна група представників української літератури організувала Спілку Українських Письменників: Обрано правління спілки в складі: голова – Олена Теліга, заступник голови – Борис Вінницький, секретар – Іван Ірлявський» [14, с. 4].

ОУН мала план: використавши перший момент загального хаосу, взяти в свої руки стерно суспільно-громадського, культурного, господарського життя. Збудити українську суспільну думку – це перше завдання. І тому відразу з'являється «Українське Слово», перенесене сюди з Житомира. Перше його число становило лише 500 примірників, бо друкарні були пошкоджені. Але вже за пару днів технічні труднощі подолано, й газета виходить накладом 50 000 примірників. Тисячі примірників ідуть на села, в міста й містечка, і не тільки Київщини, а й далі [5, с. 22–23]. Все ж, попри величезний тираж, в самому Києві – за газетою черга. Приватна передплата неможлива, не вистачає накладу, лише установи передплачують [2, с. 11].

Початкові числа «Українського Слова» менш цікаві, бідні змістом. Зате брак останніх чисел дуже відчутний, в них напевно було чимало націоналістичних моментів, що призвели кінець-кінцем до арешту редакції і закатування її провідних особистостей та перетворення в «Нове Українське Слово» [2, с. 5].

Потрібно зазначити, що величезну роль у справі культурного і національного пробудження українців на початковому етапі війни відіграла українська преса, яку жадібно розкупувало населення, спрагле за альтернативною до більшовицької думки.

Відомо понад триста назв українських газет, що з'являлися в роки окупації, з них більше ста мали великі накладу (одна з газет – згадане кийвське «Українське Слово») [11, с. 199].

Велика роль кийвського «Українського Слова» передусім у тому, що воно ні на хвили-

ну не припиняло пропаганди ідеї української державності. Це було те, що складало пряму небезпеку для імперіалістичної політики Третього Рейху. Газета, якщо вона хотіла залишатися хоч якийсь час на поверхні легального життя і впливати на десятки тисяч людей, мусила говорити про «Нову Європу». Однак у всіх таких статтях незмінно наголошувалося на тезу української державності. До прикладу, у статті «Місяць по звільненні Києва» головний редактор – Іван Рогач-писав: «Українці докладуть усі свої зусилля, щоб Україна скоро ввійшла в Нову Європу, як нова, сильна державна одиниця» («Укр. Слово», ч. 37) [2, с. 14–16].

Як бачимо, у тогочасних реаліях німці ще не усвідомлювали наслідків від діяльності української інтелігенції. Звісно, ситуація згодом кардинально зміниться, коли окупанти зрозуміють, що ніхто їм не буде виспівувати на сторінках газети «хвалебних од» і, що головна мета націоналістів не Україна як складова частина «Нової Європи», а Україна як самостійна державна одиниця.

Отже, до творчої праці закликали населення новоутворені українські організації. Важливим був додаток до «Українського Слова» – «Літаври». Вони виходили на чотирьох газетних сторінках з підзаголовком «Тижневик літератури і мистецтва», з третього числа вказувалося «Недільне видання газети «Українське Слово». На четвертій сторінці зазначено: «Редагує Олена Теліга. За редакцію відповідає Іван Рогач. Видавництво «Українське Слово». Друкарня – Бульварно-Кудрявська, 24». Починаючи з третього числа на четвертій сторінці зазначено: «Видає Українське видавництво. Відповідальний редактор Іван Рогач. Редагує Олена Теліга». Адреса друкарні вказана та сама [5, с. 13].

Питанням відродження національної культури, консолідації письменників присвячували статті. Ю. Л. (на жаль, повністю авторство не вказане Ж. К.) зазначає, що тоді вперше зустрів прізвище Олени Теліги: «Як казали мені, ця обдарована українська поетеса і активна громадська діячка приїхала до Києва із Заходу, маючи широкі плани як піднести культурну роботу в українській столиці». Далі він описує пані Олену: «Молода жінка років біля тридцяти, з карими, пильними очима... в темному вбранні і високих чобітках вона своєю зовнішністю ніяк не нагадувала войовничого трибуна, публіциста, активного громадського діяча. Однак в усьому тому переконався я вже по кількох хвилинах розмови». Далі автор зазначає наступне: «Дізнавшись хто я і для чого

прийшов, О. Теліга почала мені оповідати про створений часопис, бажання згуртувати навколо нього письменницькі сили і коли почала говорити про завдання газети... очі її заблищали: Ми мусимо дати українському читачеві нові твори, вільні від будь-якого примусу і тиску на автора. Нічим не мусимо обмежувати його творчість. Усіма його помислами повинна оперувати лише національна свідомість і любов до рідного краю» [17, арк. 37].

Спілка Письменників незабаром об'єднала в своїх лавах більшість працівників пера Києва. Головою Спілки була Олена Теліга. Її заступником один місцевий літератор Вінницький, а секретарем молодий західноукраїнський поет Іван Ірлявський. Усім членам Спілки були видані друковані членські посвідки. Крім того, Олена Теліга домоглася утворення при Спілці кооператива «Слово», який в умовах жорстокої харчової кризи налагодив постачання письменників додатковим хлібом, крім голодного приділу на картки.

Не раз вдавалася Олена Теліга і до Українського Червоного Хреста в справі допомоги тому чи іншому письменникові [17, арк. 37–38]. Червоний Хрест на той час вже функціонував, підтвердження цього ми знаходимо в наступному документі:

Постанова №5

Київської Міської Управи

6 жовтня 1941 року

«Про утворення добровільної громадської організації «Червоний Хрест».

З метою надання найширшої допомоги військово-полоненим, а також сприяння в медичній допомозі іншим верствам населення м. Києва та його околиць, Київська Міська Управа ухвалює утворити добровільну громадську організацію «Червоний хрест».

Глава Київської Міської

Управи /проф.Олександр Оглоблін/

Секретар /Володимир Полішвайко/

[3, арк. 233].

Скрізь, в усьому літературному житті Києва було видно пильне око Олени Теліги. На зібраннях письменників, що відбувалися кожної суботи в приміщенні Спілки на Трьохсвятительській вулиці, під час читання авторами своїх творів та їхнього обговорення, душею цих творчих вечорів була Олена Теліга [17, арк. 38].

На сторінках вище згаданих «Літаврів» проповідувалися націоналістичні ідеї, друкувалися кращі зразки української літератури, читачі мали змогу познайомитися з творами Є. Маланюка, Л. Мосендза, О. Олеса, О. Ольжича та інших, які були заборонені для дру-

ку в радянській Україні, а також з творами письменників, знищених більшовицьким режимом: Є. Плужника, О. Влизька, Г. Косинки, улюбленого письменника Олени Теліги М. Хвильового та ін.

7 грудня вийшло останнє, четверте число «Літаврів», але за короткий час Олені Телізі вдалося згуртувати навколо себе чимало талантів.

Отже, дні Олени Теліги були вщерть заповнені роботою, її бачили то в редакції «Українського Слова» на вулиці Бульварно-Кудрявській, 24 (нині – Воровського), то в приміщенні Спілки українських письменників на Трьохсвятительській, 23 (тепер Десятинна, 9), то на Короленка (тепер Володимирська), де в одному з будинків розмістилася Українська Національна Рада, то на бульварі Шевченка, 10, в очолюваному Іваном Кавалерідзе Відділі мистецтв Міської управи Києва, то в самій Управі. Олена Теліга клопоталася про комплектування бібліотеки Спілки письменників [13, с. 391].

Нацистам, звісно, не подобалась активна діяльність націоналістів, адже ця діяльність становила загрозу втіленню їхньої окупаційної політики.

Грізним сигналом для всього українства Наддніпрянщини та ОУН стали масові арешти, які перевело Гестапо серед українців Житомирщини після величного святкування в дні 21 листопада 1941 р. річниці розстрілу біля Базару Українських Героїв — учасників Другого Зимового Походу.

Саме ці події призвели до подальших арештів серед членів ОУН (м) та розстрілів; серед розстріляних була і Олена Теліга.

Передбачалося, що 21 листопада мало відбутися перенесення урни із землею з Могили Базару. Цю урну було схвалено вмурувати в Софійський Собор, щоб вона стала символом незнищеності Української Визвольної Боротьби. Участь у святкуваннях взяло близько 40 тис. осіб. Не можна було ствердити жодних протинімецьких виступів, а німців могло дразнити хіба лише те, що свято прийняло такий широкий розмах та що всі його точки, як і цілість, витримані були в українському національному дусі. Арешти в селі Ходаки, де скупчувалася остання підготовка до свята, в Базарі, Коростені, Радомишлі, Житомирі та в інших місцевостях Житомирщини почалися кілька днів після свята Базару. За тодішніми підрахунками на терені Волинського Інспекторату арештовано в кінці листопада 1941 р. 721 особа.

Після коротких допитів, які були формальними («вини» підсудних ніколи не доводили),

Гестапо почало масові розстріли арештованих. Все вказувало на те, що нищівна акція Рейхскомісаріату лінією директив з Берліну почалася зі всією силою. З огляду на таку ситуацію перебудова всієї тактики та методів роботи ОУН на Наддніпрянщині була необхідна [20, с. 24–26].

28 листопада гітлерівці розігнали в Києві головне дітище мельниківців – Українську національну раду. До кінця року учасники ОУН (м) опинилися перед дилемою: або йти в підпілля і починати активно протистояти німцям, або покинути територію Великої України. Керівник мельниківської ОУН на Наддніпрянщині О. Кандиба обрав перший варіант. Після активних консультацій із представниками ПУНу О. Бойдуником, М. Капустянським і Я. Гайвасом, що прибули до Києва, О. Кандиба (Ольжич) на початку грудня провів нараду Центрального керівництва ОУН (м) в Україні. Організаційній референтурі Центрального керівництва доручено виробити нові інструкції для діяльності організації в умовах німецьких репресій. Документ побачив світ 4 грудня 1941 р., його основні положення вимагали повернутися до тактики створення глибоко законспірованої організації, поступово вивести своїх людей із громадських і культурних організацій, замінивши їх місцевими українцями тощо. Однак утілити в життя інструктивні матеріали Центрального керівництва виявилось набагато складніше, ніж планувалося. По-перше, нацисти виявилися більш спритними, ніж очікувалося, і 13 грудня гестапо здійснило перший масовий арешт серед мельниківської мережі в Києві, по-друге, частина провідних мельниківських кадрів як, наприклад, Олена Теліга категорично відмовлялися покидати створені й очолювані ними культурні і громадські осередки [10, с. 146–147].

Арешти в Києві мали далекосяжне значення: вони виявили, що німецька поліція є точно зорієнтована в тому, який керівний актив ОУН перебуває в Києві. У зв'язку з київськими арештами керівний актив ОУН у Києві та Центральне Керівництво мусили бути перегруповані та переорганізовані. Без того повне законспірування Організації було неможливе [20, с. 27–28].

Активність ОУН, націоналістичного руху в цілому, не залишилася поза увагою німців. Вже в 1941 р. у Львові було ліквідовано Крайове правління, а в 1942 р. в Києві – Українську Національну Раду [18, с. 44–46].

В одному із донесень айнзацгрупи «С» («Ц») з Києва повідомлялося: «У районі Києва охоронна боротьба проти комуністів усе

більше і більше набирає форм боротьби проти національних українських формувань». Нацисти тримали в полі зору обидва крила ОУН-ОУН під проводом полковника Андрія Мельника та ОУН (б) під проводом Степана Бандери. За даними німецької служби безпеки, найбільш активною в Києві була ОУН під проводом А. Мельника. «Центр організації руху А. Мельника на Східній Україні тепер в Києві. Його керівник на прізвище Кандиба має оточення з відомих і невідомих людей із західної України. Крім цього штабу ОУН, існує ще створена Кандибою Національна Рада, на чолі якої стоїть професор Величківський... Рух Мельника поступово зайняв керівні позиції у пресі (офіційній)... Спілка письменників, створена в Києві на чолі з поетесою Ядвигою Телігою, є також суто націоналістичною організацією...», доповідалося нею до Берліна [8, с. 134].

По всій Україні прокотилися арешти, передусім серед так званих «похідних» груп. Олег Ольжич, керівник підпільної групи в столиці, намагається рятувати розконспірованих націоналістів, допомагаючи їм усіма доступними засобами виїхати, але О. Теліга не погоджується з ним і вирішує залишатися в Києві.

Пан Славутич Яр зазначає: «Сам тоді був підпільником, із доручення Чернігівської Січі відвідував столицю й не раз чув її блискучі промови на нелегальних виступах під руїнами Хрещатика. О. Теліга палко викривала політику Гітлера щодо України, називаючи німецьких нацистів і всіх російських комуністів колоністами, загарбниками, ворогами української самостійності. Вона засуджувала некритичне ставлення до нацизму» [12, с. 95–96]. За що, як ми бачимо, поетеса і поплатилася.

Усередині лютого 1942 р. О. Телігу, її чоловіка Михайла, Івана Ірлявського, Івана Рогача та кількох інших оунівців німці заарештували і за тиждень, разом із багатьма іншими (в т.ч. євреями, циганами й полоненими червоноармійцями), розстрілюють у Бабиному Яру [12, с. 95–96]. Про останні дні Олени Теліги в Києві та обставини її арешту розповідала, крім Я. Гайваса та О. Штуля-Ждановича, й О. Скорупська [3, с. 398] (на той час працювала Завідуючою Жіночим Підвідділом) [4, арк. 72]. З їхніх оповідей випливає, що Олена Теліга свідомо пішла на смерть: «Коли я не повернуся... коли я загину, то знайте, що свій обов'язок сповнила до кінця».

У звіті начальника поліції та СД в м. Києві зазначалося, що на початку лютого 1942 р. в Києві «була розкрита нелегальна організація ОУН (Мельника), яка мала на меті розбудувати струнко розчленовану партійну організацію, яка, побудована на системі п'ятичленних клітин, розширювалася вгору до обласної організації». Очевидно, йшлося про Олену Телігу та її друзів. Точна дата трагедії невідома. Більшість дослідників сходяться на тому, що сталося це 21 лютого 1942 р. [13, с. 398–400].

Втрати ОУН і націоналістичного руху в Другій світовій війні були великими. Зокрема, загинуло п'ятеро з дев'яти членів Проводу ОУН: Микола Сціборський, Омелян Сенік-Грибівський, Роман Сушко, Ярослав Барановський та Олег Кандиба-Ольжич. У роки війни загинуло 197 членів керівного активу ОУН. Серед них згадані Іван Ірлявський, Іван Рогач, Орест Оршан-Чемеринський, Дарія Гузар-Чемеринська, Микола Кузьмик, Богдан Сірецький, Петро Олійник та інші. В цілому близько 5000 членів ОУН впали жертвами терору під час боротьби за визволення України від німецьких окупантів.

Після війни основні сили ОУН були виведені за кордон. В Україні залишилися глибоко законспіровані відділи, що не припиняли діяльності аж до відновлення незалежності в 1991 р. [18, с. 46–47].

Як писав у своїй статті Олег Штуль: «Олена Теліга гостро відчувала трагізм, красу й радість життя, творячи повний його стиль, розбудовуючи революційну націоналістичну духовність, має в своїй творчості патріотично-національні мотиви. Але, як справжній поет-мистець, вона знає, що поезія це не публіцистика, а ліричний вірш і це не промова на зборах. Тому не знайдете у неї деклямування на всі лади слова Україна чи нація...» [19, с. 2]. Так, не знайдете порожніх слів, написаних Оленою Телігою – свої слова вона підтверджувала діями.

Олена Теліга з числа тих героїв і героїнь, яких досі не визнала офіційно наша держава, з тих, кого не до кінця визнає наше суспільство внаслідок того, що процеси національної самоідентичності у соціумі ще тривають. Проте саме завдяки таким постатям ми маємо нашу сьогоденню незалежну державу, адже Олена Теліга та її побратими загинули не через власні амбіції чи дивіденди, а задля нашого майбутнього.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Баган О. Лицарі духу: (Українські письменники- націоналісти – «вісників ці») / О. Баган [та ін.]. – Дрогобич: Відродження, 1996. – 288 с. : іл.

2. Бойко Ю. У сьйві нашого Києва: «Укр. Слово» у Києві в 1941 р. / Ю. Бойко; Упор., ред. і передм. Ю.Бойка. – Мюнхен: На чужині, 1955 (Друк «Ціцеро»). – 224 с.
3. Державний архів Київської області (Далі ДАКО). – Ф.Р-2412. Музей-Архів переходного періода. – Оп. 2. – Спр.4. Постановлення Киевской Городской Управы. (6 октября 1941–16 декабря 1941). – 234 арк.
4. ДАКО. – Ф.Р-2412. Музей-Архів переходного періода. – Оп. 2. – Спр. 212. Отношения отдела пропаганды Киевской горуправы в другие отделы Управы, в райуправы г. Киева и другие учреждения о включении электро-энергии вквартиры отдельных лиц, об обеспечении отдельных лиц жилплощадью и по другим вопросам. /№2387/ (18 октября 1941 г. – 15 декабря 1941 г.) – 216 арк.
5. Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів [Текст] / редкол. В. Верига [та ін.]; НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Організація Українських Націоналістів, Архів Організації Українських Націоналістів, Фундація ім. О. Ольжича, Бібліотека ім. О. Ольжича. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2002. Т. 10, ч. 2: Газета «Українське слово» 1941 року / упоряд. О. Кучерук. – [Б. м.]: [б.в.], 2004. – 304 с.
6. Історія України: Новітня доба: навч. посіб. / [В.М. Литвин, В.Ф. Колесник, А.Г. Слюсаренко та ін.]; за ред. В.М. Литвина. – К.: Академвидав, 2012. – 480 с.
7. Кентій А. В. Нариси історії організації українських націоналістів в 1941–1942 рр. / А.В. Кентій; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: [б.в.], 1999. – 201 с.
8. Кот С. Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943 // Друга світова війна і доля народів України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – К.: Сфера, 2005. – 220 с.
9. ОУН: минуле і майбуття. – К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1993. – 295 с.
10. Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух [1939–1960 рр.]: Монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.
11. Патриляк І.К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду [Текст] / І.К. Патриляк, М.А. Боровик. К.: Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
12. Славутич Яр. Дослідження та статті: Розстріляна муза. Меч і перо. Українська література на Заході / Яр Славутич. – Едмонт: Славута, 2006. – 504 с.
13. Теліга О. О краю мій...:Твори. Документи. Біографічний нарис / Олена Теліга; НАНУ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського; Фундація ім. О. Ольжича в Канаді; Упорядник: Н. Миронець. – 2-ге вид., випр. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2006. – 496 с.
14. Українське Слово. – 1941. – 14 жовт. – Ч. 30. – 4 с.
15. Українське Слово. –1941. – 17 жовт. – Ч. 33. – 4 с.
16. Центральний державний архів зарубіжної україніки (Далі ЦДАЗУ) – Ф.38. Світова координаційна рада ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (СКР ІСНО). Оп. 1 Спр. 30. Звернення та інформаційний бюлетень Президії СКР ІСНО до провідів членів складових організацій, усіх українців світу, про вшанування пам'яті Петлюри С.В., Коновальця Є.М., Ольжича О.О., Теліги О.І., а також про укладення нового союзного договору. Гектогр. 1984 – березень-серпень 1991. – 13 арк.
17. ЦДАЗУ. – Ф. 38. Світова координаційна рада ідеологічно споріднених націоналістичних організацій (СКР ІСНО). – Оп. 1. – Спр. 44. Документи (листи, маніфест, статті, прокламація, довідки, повідомлення та ін. від громадських організацій та окремих осіб, надіслані до редакції) про діяльність ж. «Самостійна Україна» (м. Чікаго, США). Англ, укр. Гектогр., друк типогр., маш. Копії з прав. рук. 21 лютого – 5 грудня 1992. – 245 арк.
18. Червак Б.О. Уроки націоналізму / Б.О. Червак. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2002. – 112 с.
19. Штуль О.З ритмом життя //Література і мистецтво. Додаток до газети «Українське слово». – Рік 1. – 29 жовтня 1941. – Ч. 2 – 2 с.
20. Шумелда Я. Похід ОУН на Схід / Фонд дух. відродження імені Митрополита А. Шептицького. – Львів, 1991. – 35 с. : іл.

© *Жанна Кулик*
(Київ)

ОБЩЕСТВЕННО-КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЕЛЕНА ТЕЛИГИ В КИЕВЕ КАК ЧЛЕНА «ПОХОДНОЙ» ГРУППЫ ОУН (М) (1941–1942 ГГ.)

Анализируется деятельность «походных» групп Организации Украинских Националистов (мельниковцев) сквозь призму общественно-культурной деятельности Елены Телиги.

Рассматривается роль националистов в жизни оккупированного Киева в период с октября 1941 г. по февраль 1942 г. Дискуссии концептуальных проблем ОУН продолжаются, что и является подтверждением актуальности данной темы.

Ключевые слова: Елена Телига, Вторая мировая война, ОУН (м), «походные» группы ОУН, Союз украинских писателей.

© Zhanna Kulyk
(Kyiv)

OLENA TELIHA'S SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITY IN KYIV AS A MEMBER OF THE «FIELD» GROUPS OF OUN (M) (1941–1942)

Analyse the activity of «field» groups of the Ukrainian Nationalists (the part of Melnyk) in the light of Olena Teliha's social and cultural activities. The role of nationalists in the life of occupied Kiev during the period from October 1941 to February 1942. Discussion of conceptual problems of OUN still continue, which is proof of the relevance of the topic.

Keywords: Olena Teliha, World War II, the OUN (m) «field» groups of the OUN, Ukrainian Union of Writers.

До редакції надійшла 9.01.2013.

УДК: 94(367)

© Богдан Скопненко
(Київ)

СТВОРЕННЯ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ, БРОНЕТАНКОВИХ ТА ІНШИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЧАСТИН ЧЕХОСЛОВАЦЬКОГО АРМІЙСЬКОГО КОРПУСУ В СРСР (КВІТЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1944 Р.)

Створення на території СРСР Чехословацького армійського корпусу було важливим етапом чехословацько-радянського співробітництва в роки Другої світової війни. В статті досліджено створення артилерійських, бронетанкових та інших спеціальних частин Чехословацького армійського корпусу.

Ключові слова: корпус, бригада, чехословацькі, артилерійська, танкова, Л. Свобода, СРСР.

Уже перший бій окремого чехословацького батальйону за с. Соколово показав, що для успішного ведення бойових дій самостійної частини необхідно мати власні засоби посилення. Під час формування 1-ї окремої чехословацької бригади ці особливості сучасного бою були враховані і бригада мала не лише свою артилерію, але і танки та інші спеціальні підрозділи.

Участь чехословацької бригади в боях за визволення Києва, в наступальних та оборонних операціях на Правобережній Україні підкреслила роль та значення бригадної артилерії, танків і бронетехніки. Тому під час розширення штатів навесні 1944 р. командування бригади особливу увагу приділяло створенню спеціальних частин. Під час створення корпусу разом з організацією піхотних бригад максимальна увага приділялась розширенню артилерійських частин, мінометних і танкових підрозділів, батальйонам зв'язку та саперам.

1-й окремий чехословацький батальйон мав тільки дві протитанкові гармати калібру 45 мм, але і вони були втрачені [18, с. 1, л. 135].

При створенні чехословацької бригади, починаючи з травня 1943 р., в кожному піхотному

батальйоні передбачалось мати по дві 45 мм гармати. Стільки ж мав і танковий батальйон. Однак, окрім батальйонної артилерії в бригаді було створено два артилерійські дивізіони та зенітна батарея. Перед відправкою бригади на фронт на її озброєнні перебувало 6 гаубиць 122 мм, 4 польові гармати 76 мм, 10 протитанкових 45 мм гармат, 4 зенітні гармати 37 мм, а також 30 мінометів різних калібрів. За час навчання багато воїнів оволоділо складною професією артилериста. В ряди артилеристів направляли бійців, які відзначились у боях.

Формування ЧАК викликало організаційну перебудову артилерійських підрозділів. На базі артилерійських дивізіонів створювалися артполки. В 1-й бригаді було сформовано 1-й артилерійський полк та 2-й ВПАП, які в липні 1944 р. мали на озброєнні 52 гармати різноманітних калібрів та 79 мінометів [14, с. 44, л. 269], а також дивізіон зенітної артилерії.

2-а повітряно-десантна бригада не мала свого артилерійського полку, тому що при транспортуванні її повітряним шляхом, було складно здійснювати десантування крупних артилерійських підрозділів. У бригаді були